

PARICHAYA

PREPARATORY COURSE FOR LEVEL 2
OF
SAMSKRITA BHARATI EXAMS

परिचयः

परीक्षा-सज्जतावर्गः - पत्राचारसंस्कृतस्य द्वितीयस्तरः

Class 12 – Karmani prayoga – Bhutakala (Past tense)

Teacher: Kum. Maheshwari

गुरुवन्दनम् – Guruvandanam

गुरुरेव गतिर्गुरुमेव भजे
गुरुणैव सहास्मि नमो गुरवे ।
न गुरोꣳ परमं शिशुरस्मि गुरोः
मतिरस्ति गुरौ मम पाहि गुरो ॥

gurureva gatirgurumeva bhaje
guruṇaiva sahāsmi namo gurave ।
na guroꣳ paramaṃ śiśurasmi guroḥ
matirasti gurau mama pāhi guro ॥

प्रार्थना - Prayer

ब्रवीमि संस्कृतं वाचा
ध्यायामि संस्कृतं हृदा ।
कुर्वे सेवां च कायेन
वन्दे संस्कृतमातरम् ॥

bravāmi saṁskṛtaṁ vācā
dhyāyāmi saṁskṛtaṁ hṛdā ।
kurve sevāṁ ca kāyena
vande saṁskṛtamātarām ॥

प्रार्थना - Prayer

यो नरस्संस्कृतव्योम्नि
ह्यालयं रमते मुदा ।
संस्कृतिं चैव संस्कारं
विन्दते नात्र संशयः ॥

yo narassam̐skṛtavyoṃni
hyālayaṃ ramate mudā ।
sam̐skṛtiṃ caiva sam̐skāraṃ
vindate nātra sam̐śayaḥ ॥

कण्ठपाठः

कर्मणि - धातुरूपाणि

भू सत्तायाम् – (To Exist, To Be) - कर्मणि

‘भू’-धातोः लट्-लकार-आत्मनेपदरूपाणि

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	भूयते	भूयेते	भूयन्ते
मध्यमपुरुषः	भूयसे	भूयेथे	भूयध्वे
उत्तमपुरुषः	भूये	भूयावहे	भूयामहे

भू सत्तायाम् – (To Exist, To Be) - कर्मणि

‘भू’-धातोः लङ्-लकार-आत्मनेपदरूपाणि

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	अभूयत	अभूयेताम्	अभूयन्त
मध्यमपुरुषः	अभूयथाः	अभूयेथाम्	अभूयध्वम्
उत्तमपुरुषः	अभूये	अभूयावहि	अभूयामहि

वृध्ं वृद्धौ – (To Grow) – कर्मणि

‘वृध्’-धातोः लट्-लकार-आत्मनेपदरूपाणि

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	वृध्यते	वृध्येते	वृध्यन्ते
मध्यमपुरुषः	वृध्यसे	वृध्येथे	वृध्यध्वे
उत्तमपुरुषः	वृध्ये	वृध्यावहे	वृध्यामहे

वृध् वृद्धौ – (To Grow) – कर्मणि

‘वृध्’-धातोः लङ्-लकार-आत्मनेपदरूपाणि

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	अवृध्यत	अवृध्येताम्	अवृध्यन्त
मध्यमपुरुषः	अवृध्यथाः	अवृध्येथाम्	अवृध्यध्वम्
उत्तमपुरुषः	अवृध्ये	अवृध्यावहि	अवृध्यामहि

भाषाभ्यासः

क्तप्रत्ययः, भूतकालः

कर्मणि - भूतकाले (भूतकृदन्तः)

धातुः	क्रियापदम्	क्तवतु	क्त
पठ्	पठति	पठितवान्/पठितवती	पठितः/पठिता/पठितम्
गम्	गच्छति	गतवान्/गतवती	गतः/ गता / गतम्
क्रीड्	क्रीडति	क्रीडितवान्/क्रीडितवती	क्रीडितः/क्रीडिता/क्रीडितम्
पा	पिबति	पीतवान्/पीतवती	पीतः/पीता/पीतम्
नी	नयति	नीतवान्/नीतवती	नीतः/नीता/नीतम्
त्यज्	त्यजति	त्यक्तवान्/त्यक्तवती	त्यक्तः/त्यक्ता/त्यक्तम्
स्मृ	स्मरति	स्मृतवान्/स्मृतवती	स्मृतः/स्मृता/स्मृतम्

कर्मणि - भूतकाले (भूतकृदन्तः)

धातुः	क्रियापदम्	क्तवतु	क्त
लिख्	लिखति	लिखितवान्/लिखितवती	लिखितः/लिखिता/लिखितम्
मिल्	मिलति	मिलितवान्/मिलितवती	मिलितः/मिलिता/मिलितम्
दृश्	पश्यति	दृष्टवान्/दृष्टवती	दृष्टः/दृष्टा/दृष्टम्
प्रच्छ्	पृच्छति	पृष्टवान्/पृष्टवती	पृष्टः/पृष्टा/पृष्टम्
आ+गम्	आगच्छति	आगतवान्/आगतवती	आगतः/आगता/आगतम्
प्र+क्षल्	प्रक्षालयति	प्रक्षालितवान्/प्रक्षालितवती	प्रक्षालितः/प्रक्षालिता/प्रक्षालितम्
उप+विश्	उपविशति	उपविष्टवान्/उपविष्टवती	उपविष्टः/उपविष्टा/उपविष्टम्

कर्मणि – भूतकाले (भूतकृदन्तः)

बालकः श्लोकं पठितवान् ।
पुरुषः कार्यालयं गतवान् ।
मातामही कथाम् उक्तवती ।
सा पुस्तकं दृष्टवती ।
गोपालकाः पद्यानि उक्तवन्तः ।
आपणिकः शाटिकाः विक्रीतवान् ।
नर्तक्यः स्यूतौ नीतवत्यः ।
भक्तः देवौ नमस्कृतवान् ।

बालकेन श्लोकः पठितः ।
पुरुषेण कार्यालयः गतः ।
मातामह्या कथा उक्ता ।
तया पुस्तकं दृष्टम् ।
गोपालकैः पद्यानि उक्तानि ।
आपणिकेन शाटिकाः विक्रीताः ।
नर्तकीभिः स्यूतौ नीतौ ।
भक्तेन देवौ नमस्कृतौ ।

कर्मणि – भूतकाले (लङ्-लकारः)

कर्तरिप्रयोगः

कर्मणिप्रयोगः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	अपठत्	अपठताम्	अपठन्
मध्यमपुरुषः	अपठः	अपठतम्	अपठत
उत्तमपुरुषः	अपठम्	अपठाव	अपठाम

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	अपठ्यत	अपठ्येताम्	अपठ्यन्त
मध्यमपुरुषः	अपठ्यथाः	अपठ्येथाम्	अपठ्यध्वम्
उत्तमपुरुषः	अपठ्ये	अपठ्यावहि	अपठ्यामहि

बालः ग्रन्थम् अपठत् ।
छात्रः विद्यालयम् अगच्छत् ।
कपिः फलम् अखादत् ।
बुद्धिमती वादम् अकरोत् ।
सा गीतम् अशृणोत् ।

बालेन ग्रन्थः अपठ्यत ।
छात्रेण विद्यालयः अगम्यत ।
कपिना फलम् अखाद्यत ।
बुद्धिमत्या वादः अक्रियत ।
तया गीतम् अश्रूयत ।

कर्तरि - भूतकाले (लङ्-लकारः)

पठति	अपठत्	अपठन्	जानाति	अजानात्	अजानन्
लिखति	अलिखत्	अलिखन्	करोति	अकरोत्	अकुर्वन्
गच्छति	अगच्छत्	अगच्छन्	ददाति	अददात्	अददुः
धावति	अधावत्	अधावन्	वन्दते	अवन्दत	अवन्दन्त
ताडयति	अताडयत्	अताडयन्	कम्पते	अकम्पत	अकम्पन्त
भक्षयति	अभक्षयत्	अभक्षयन्	सेवते	असेवत	असेवन्त
स्थापयति	अस्थापयत्	अस्थापयन्	याचते	अयाचत	अयाचन्त
क्षालयति	अक्षालयत्	अक्षालयन्	वर्धते	अवर्धत	अवर्धन्त
पिबति	अपिबत्	अपिबन्	सहते	असहत	असहन्त

कर्मणि रूपाणि

क्रियापदम्	कर्तरि (भूते)	कर्मणि (वर्तमाने)	कर्मणि (भूते)
खादति	अखादत्	खाद्यते	अखाद्यत
पृच्छति	अपृच्छत्	पृच्छ्यते	अपृच्छ्यत
शृणोति	अशृणोत्	श्रूयते	अश्रूयत
ददाति	अददात्	दीयते	अदीयत
जानाति	अजानात्	ज्ञायते	अज्ञायत
स्पृशति	अस्पृशत्	स्पृश्यते	अस्पृश्यत
आह्वयति	आह्वयत्	आहूयते	आहूयत

कर्मणि रूपाणि

क्रियापदम्	कर्तरि (भूते)	कर्मणि (वर्तमाने)	कर्मणि (भूते)
स्मरति	अस्मरत्	स्मर्यते	अस्मर्यत
ध्यायति	अध्यायत्	ध्यायते	अध्यायत
पोषयति	अपोषयत्	पोष्यते	अपोष्यत
जिघ्रति	अजिघ्रत्	घ्रायते	अघ्रायत
क्रीणाति	अक्रीणात्	क्रीयते	अक्रीयत
लभते (आ)	अलभत	लभ्यते	अलभ्यत
वन्दते (आ)	अवन्दत	वन्द्यते	अवन्द्यत

कर्मणि - भूतकाले (लङ्-लकारः)

अपठत्	अपठ्यत	अपठ्यन्त	अजानात्	अज्ञायत	अज्ञायन्त
अलिखत्	अलिख्यत	अलिख्यन्त	अकरोत्	अक्रियत	अक्रियन्त
अगच्छत्	अगम्यत	अगम्यन्त	अददात्	अदीयत	अदीयन्त
अधावत्	अधाव्यत	अधाव्यन्त	अवन्दत	अवन्द्यत	अवन्द्यन्त
अताडयत्	अताड्यत	अताड्यन्त	अकम्पत	अकम्प्यत	अकम्प्यन्त
अभक्षयत्	अभक्ष्यत	अभक्ष्यन्त	असेवत	असेव्यत	असेव्यन्त
अस्थापयत्	अस्थाप्यत	अस्थाप्यन्त	अयाचत	अयाच्यत	अयाच्यन्त
अक्षालयत्	अक्षाल्यत	अक्षाल्यन्त	अवर्धत	अवर्ध्यत	अवर्ध्यन्त
अपिबत्	अपीयत	अपीयन्त	असहत	असह्यत	असह्यन्त

कर्मणि – भूतकाले (लङ्-लकारः)

पुत्रः जलम् अपिबत् ।
प्राचार्यः लेखनीम् अपातयत् ।
निर्वाहकः यातापत्रम् अयच्छत् ।
छात्राः पाठम् अपठन् ।
भगिनी बालान् अपश्यत् ।
जनाः द्विचक्रिकाः अक्रीणन् ।
अर्चकः श्लोकौ अशृणोत् ।
उद्यानपालकः वृक्षान् अपालयत् ।

पुत्रेण जलम् अपीयत ।
प्राचार्येण लेखनी अपात्यत ।
निर्वाहकेण यातापत्रम् अदीयत ।
छात्रैः पाठः अपठ्यत ।
भगिन्या बालाः अदृश्यन्त ।
जनैः द्विचक्रिकाः अक्रीयन्त ।
अर्चकेन श्लोकौ अश्रूयेताम् ।
उद्यानपालकेन वृक्षाः अपाल्यन्त ।

कर्मणि - भूतकाले

धातुः	कर्मणि	भूतकृदन्तः (क्तप्रत्ययः)	लङ्-लकारः
पठ्	पठ्यते	पठितः/पठिता/पठितम्	अपठ्यत
गम्	गम्यते	गतः/गता/गतम्	अगम्यत
क्रीड्	क्रीड्यते	क्रीडितः/क्रीडिता/क्रीडितम्	अक्रीड्यत
पा	पीयते	पीतः/पीता/पीतम्	अपीयत
नी	नीयते	नीतः/नीता/नीतम्	अनीयत
त्यज्	त्यज्यते	त्यक्तः/त्यक्ता/त्यक्तम्	अत्यज्यत
कृ	क्रियते	कृतः/कृता/कृतम्	अक्रियत

कर्मणि - भूतकाले

धातुः	कर्मणि	भूतकृदन्तः (क्तप्रत्ययः)	लङ्-लकारः
स्था	स्थीयते	स्थितः/स्थिता/स्थितम्	अस्थीयत
चुर्	चोर्यते	चोरितः/चोरिता/चोरितम्	अचोर्यत
ज्ञा	ज्ञायते	ज्ञातः/ज्ञाता/ज्ञातम्	अज्ञायत
दृश्	दृश्यते	दृष्टः/दृष्टा/दृष्टम्	अदृश्यत
आ+नी	आनीयते	आनीतः/आनीता/आनीतम्	आनीयत
धृ	ध्रियते	धृतः/धृता/धृतम्	अध्रियत
कम्प्	कम्प्यते	कम्पितः/कम्पिता/कम्पितम्	अकम्प्यत

कर्मणि – क्त – लङ्-लकारः

देवेन वरः दत्तः ।

बालकैः कथा श्रुता ।

महिलाभिः चर्चा कृता ।

गोपालकैः पद्यानि उक्तानि ।

कर्मकरैः प्रकोष्ठाः मार्जिताः ।

आपणिकेन शाटिकाः क्रीताः ।

नर्तकीभिः स्यूतौ नीतौ ।

भक्तेन देवौ सेवितः ।

देवेन वरः अदीयत ।

बालकैः कथा अश्रूयत ।

महिलाभिः चर्चा अक्रियत ।

गोपालकैः पद्यानि औच्यन्त ।

कर्मकरैः प्रकोष्ठाः अमार्ज्यन्त ।

आपणिकेन शाटिकाः अक्रीयन्त ।

नर्तकीभिः स्यूतौ अनीयेताम् ।

भक्तेन देवौ असेव्येताम् ।

Summary

- भू, वृध्-धातुरूपाणि - कर्मणि
- कर्मणिप्रयोगः – क्तप्रत्ययः, लङ्-लकारः

प्रश्नाः

Reference links

Sandhi – Interactive Tool

<https://www.sanskritfromhome.org/learning-program-details/Sandhi-Bundle-48703>

Ashtadhyayi

<https://ashtadhyayi.com/>

Parichaya WhatsApp Group

<https://chat.whatsapp.com/Dh0k68U1yclJJBshclAC2m>

Mail – Samskrita Bharati

sanskritcorrespondence@gmail.com

॥ शान्तिमन्त्रः śāntimantraḥ ॥

सर्वे भवन्तु सुखिनः

sarve bhavantu sukhinaḥ

सर्वे सन्तु निरामयाः ।

sarve santu nirāmayāḥ ।

सर्वे भद्राणि पश्यन्तु

sarve bhadrāṇi paśyantu

मा कश्चिद्दुःखभाग्भवेत् ॥

mā kaścidduḥkhabhāgbhavet ॥

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

om śāntiḥ śāntiḥ śāntiḥ ॥

QUESTIONS/DOUBTS?

Email us @

sanskritfromhome@vyomalabs.in

For downloading course-materials, login @
www.sanskritfromhome.org

Subscribe to our youtube channel @
[vyoma-samskrta-pathasala](https://www.youtube.com/vyoma-samskrta-pathasala)

Buy our Samskrita-learning products @
www.digitalsanskritguru.com

Support our cause for Samskrita-Sanskriti @
vyoma.org

**© 2024-25 All the content in this presentation is
the intellectual property of Vyoma Linguistic
Labs Foundation.**

**All materials shared in our website are purely
for the purpose of personal study.**

**Replication/reuse in any form without written
permission from the organisation is prohibited.**

**CONTRIBUTE now & create a transformation;
link in the description below**

**Thank You
For Watching**

**Don't forget to
Subscribe, Like, Share, Comment**

Click the bell

